

Avukat Emeğinin Yeni Yüzleri

Ali Murat ÖZDEMİR* ve Koşun Özgür ÖZBEY**

Öz

Bu çalışmanın amacı, avukatların emek pratiklerinde ve sınıfsal konumlarında yaşanan değişimin tartışılmasıdır. Sınıf ve işbölümü kavramları, bu değişimin tartışılabilmesi için ele alınması gerekli iki kavramdır; bu sebeple çalışmanın ilk kısmında, toplumbilimde sınıf kavramının ele alınış biçimleri ve anlam farklılaşmaları ile teknik ve sosyal işbölümü kavramları ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında ise, avukatlık hizmetinin yapısı ile büro içinde ve dışındaki işbölümünün avukatların sınıfsal bölünmesindeki etkileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: avukat, sınıf, proleterleşme, emekgücü, işbölümü.

The New Faces of the Labour of Lawyer

Abstract

The purpose of this article is to discuss the change in attitudes of lawyers in labor practices and class positions. The concepts of class and division of labor are two concepts that need to be addressed in order to discuss this change; For this reason, in the first part of the article, the ways in which the concept of class was discussed in sociology and the concepts of meaning differentiation and technical and social division of labor were discussed. In the second part of the article, the nature of the lawyers' services and the effects of division of lawyers on the division of labor within and outside the office are discussed.

Keywords: lawyer, class, proletarianisation, labour-power, division of labour.

Giriş

Avukatlık mesleğinin son yıllarda çok boyutlu bir değişim süreci içerisinde bulunduğu iddiası meslek mensupları başta olmak üzere çeşitli çevreler tarafından gündeme getirilmektedir. Buna göre, geçmişte bir “serbest meslek”¹ olan avukatlık, giderek bu niteliğini yitirmeye başlamış, bunun neticesinde avukatlar serbest mesleklerin bulunduğu toplumsal pozisyondan yani “orta sınıf”tan uzaklaşmaya başlamışlardır. Aynı tespit çizgisinden ilerleyen argümanlar serbest meslek olmaktan çıkan avukatlığın ‘niteliksizleşme’ ve teknikleşmesi eğilimlerini de barındırmaya başladığını gündeme getirmektedirler.

Söz konusu saptamalar, avukatlığın serbest meslek olması, bu uğraşın serbest meslek sahiplerinde bulunması beklenen özgün ve nitelikli emek kapasiteleriyle yürütülmesi ve dahi serbest meslekleri icra edenlerin de toplumsal olarak orta sınıf olarak adlandırılabilir bir yerde durması yolundaki genel kanaatin (meslek ideolojisinin) bir ifadesi olarak belirmektedir.²

Söylemler/anlatılar bizi saran toplumsal ve toplumsal olduğu için nesnel olan ilişkilerle kurduğumuz ilişkinin esaslı bir bölümünü oluşturur, hayatımız üzerinde doğrudan etkide bulunurlar. Onların etkileri bazen anlattıkları/açıkladıkları bazen de anlaşılmasını imkansız kıldıkları ile belirlenir. Okumakta olduğunuz çalışma söz konusu kanaati oluşturan temel kavramlarla, dolayısıyla avukatlık mesleğinin toplumsal işlevini anlamamızı sağlayan anlatıyla eleştirel olarak ilgilenecek, bu bağlamda sınıf analizinin ve değer kuramının yol göstericiliğinde bir başka açıklama önerisini okurun ilgisine sunacaktır.

Söz konusu maksada ulaşabilmek için öncelikle, avukatlık mesleğini değerlendirme süreçlerinde baskın olup temel unsurları kısaca verilen söylemin birleşenlerine ana akım çalışmalar üzerinden bakılacak, ardından, sınıf ve işbölümü kavramları üzerinde durulduktan sonra avukatlık mesleği sınıf ekseninden değerlendirilecektir. Son kısımda ise avukatın büroda ve toplumsal işbölümü karşısındaki durumu tartışılacaktır.

Avukatlık Mesleği Üzerine

Çalışmanın ilk kısmında, avukatlık mesleğine ilişkin ana akım çalışmaların savları ile sınıf tartışmalarına ilişkin bazı temel kavram tartışmaları incelenecektir. Ana akım çalışmaların hangi noktalar üzerinde durduğu, avukatlığı nasıl anladığı

¹ Serbest meslek kavramı, burada günlük kullanım anlamındadır. Serbest meslek, ‘Kişisel çalışmaya, bilimsel ve mesleki bilgiye, uzmanlığa dayanan ve bir işverene bağlı olmadan kendi adına kazanç sağlamak için yapılan iş’ olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Böyle bir gündelik kullanım, sosyolojik değerlendirmelerde ‘orta sınıf’ kavramlaştırmasına yol açmaktadır. Bu husus, çalışma esnasında tartışılacaktır.

² Bu noktadan hareket eden Akbaş (2015), çalışmasının sonuç bölümünde avukatlık mesleğinde ücretliliğin yaygınlaşarak hakim konuma geldiğini işaret ettikten sonra şu sonuca varmaktadır: “Yapılan işler, büyük oranda yaratıcılık gerektiren ve kişiye bağlı işler olmaktan çıkmaktadır. Bir makine aracılığıyla ve biteviye yapılan işler avukatlık için gerekli vasıfları da azaltmaktadır. Buna paralel olarak ücretlerde yaşanan düşüş bir başka gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçların hepsi birlikte değerlendirildiğinde, orta sınıfların işçileşmesi sürecine eş değer gelişmelerin avukatlık piyasası için de yaşandığı görülmektedir.”

ve hangi ön kabullerle eleştiriye açtığı tartışılacaktır. Bu kısımda avukatlık mesleği üzerinde durulurken ikinci kısımdaki tartışmalara hazırlık bakımından, sınıf kavramına ilişkin tartışmalar ile teknik ve toplumsal işbölümü kavramları hizmet üretimi süreçleriyle bağlantılı olarak ele alınacaktır. Söz konusu gayretin gayesi, avukatlık emeğinin daha iyi anlaşılması ve avukatların sınıfsal konumundaki değişimlerin tartışılması için gerekli hazırlığın yapılmasıdır.

Hakim Anlatıda Avukatlık Mesleği

Ana akım hukuk çalışmalarında, avukatlık mesleği mensupları genellikle Avukatlık Kanunu'nda bulunan "Avukatlığın mahiyeti"(1. madde) ve "Avukatlığın amacı"(2. madde) hükümleri ile mesleğe kabule ilişkin hükümler üzerinden tanımlanır (Tan, 1972; Aydın, 2003a; Aydın, 2003b; Güner, 2003; Yaltı, 2018). "Avukat" kavramı üzerinde durmayan çalışmaların önemli bir kısmı ise avukatlıkla/avukatlarla bağlantılı hukuksal kurumlar, sorunlar, sözleşmeleri vs. ele almaktadır (Arslan ve Ünal, 2008; Keçecioğlu, 2016; Çelik, 2008). Bu çalışmalarda avukatlar, belli bir sınıfı olmayan profesyonellerdir. Aralarındaki ilişki "meslektaşlık" ilişkisidir. Metinlerin satır aralarında bu fikir ortada durur. Bu çalışmalar için "avukat" kanunlarda anlatılan, verili bir öznedir. Söz konusu çalışmalar, avukatlığın bir "serbest meslek" ve "kamu görevi" olduğu üzerinde ısrar ederler. Referans noktaları bakımından düşünüldüğünde, bu konuda haksız sayılamazlar; zira bu ifadelerin kaynağı Avukatlık Kanunu'dur. Kanun hem hakim anlatının dayanağını anlamak için hem de bu anlatıyı dönüşümlere uyarlayabilmek için etkin bir göndergedir. Kanun metni üzerinden geliştirilen eleştiriler dahi (Aydın, 2003a), verili "avukat" kavramlaştırmasını bozmadan tartışmalarını yürütür. Meseleyi tarihsel olarak ele almak isteyen çalışmalar için de durum farksızdır (Kocaoğlu, 2010; Güner, 2003). Hatta avukatlık mesleği kapsamında çarpıcı boyutlara ulaşan proleterleşme eğilimlerini (işçileşmeyi) eleştirmek isteyenler bile, bu durumun Avukatlık Kanunu ile Türkiye Barolar Birliği'nin kabul ettiği Meslek Kuralları'na ne kadar aykırı olduğunu ifade etmekle yetinmektedir (Gürseler, 2007).

Temel nitelik olarak alınan "serbest meslek olma" halinin dayanağı, istisnalarla ve yan unsurlarıyla birlikte "iş seçiminde serbestlik"tir (Aydın, 2003a: 514). Buna göre, avukat istediği işi alıp istediğini almaz, hatta isteyerek aldığı işi istediği an bırakabilir; usulüne uygun olarak işi bırakması halinde sorumluluğundan da kurtulur. Avukatlık mesleği bağlamındaki uyarılarda ifade edilen avukatın üretim süreci bağlamında ücretli emekçi gibi yer almaması, tam tersi özgün bir yere sahip olması hususundaki kanıdır. Hakim anlatı bağlamında ifadesini bulan tepkilerde ortaya konulan husus, avukatın emek gücünü kimseye satmaya mecbur kalmaması "gerekliliği"dir. Söz konusu gerekliğin kaynağı ise avukat emeğinin genişletilmiş yeniden üretim şeması üzerinden düşünülemeyecek özgün bir faaliyetin unsuru olduğu yönündeki kanaat ya da inançtır. Söz konusu kanaatin bir diğer kaynağının da kapitalist üretim ilişkilerinin genişletilmiş yeniden üretimini

oluşturan süreç ve etaplarının -görece- sorunsuz olarak işleyeceği yönündeki ana-akım siyasal iktisat yaklaşımında bulunabilecektir.

Avukatlığın “serbest meslek” olarak kavramsallaştırılmasına yönelik tutumların can verdiği savlar silsilesini, avukatlık faaliyetinin fitratına mündemiç nitelikler üzerine gelişen ön-kabuller dizisi takip eder. Buna göre avukatlık mesleği, tabiplik, mühendislik ve diğer “orta sınıf” pozisyonlarla birlikte her daim yüksek vasıf içeren uğraş grupları içerisinde yer almak durumundadır. Anılan tutum içerisinde bakıldığında, avukatlık faaliyeti her dönem yüksek bilgiye dayalıdır. Söz konusu anlatının doğal uzantısı, avukatın, avukatlık hizmetinin üretim sürecinin tamamı üzerinde her daim bütünsel kontrol sahibi olacağı, müvekkil-avukat ilişkisinin de bu özgün ilişki bağlamında biçimleneceği ön-varsayımının tartışmasız kabulüdür.

Özgün bir emek sürecinin neticesinde biçimlenen avukatlık hizmeti de aynı mantık üzerinden sunulacaktır. Hizmete konu olan ürün (dilekçe, duruşmada ya da başka bir düzlemde gerçekleşen temsil, danışmanlık faaliyeti vs.) içerisinde biçimlendiği özgün üretim sürecinin yapısıyla uyumlu olarak şekil alacak, ücret ilişkisinin içerdiği bağımlılık unsurunu dışlayarak metalaşacaktır.

Avukatlık hizmetinin dayanacağı sözleşme tipi de özgün olmalıdır. Söz konusu sözleşme tipi vekalet sözleşmesidir. Ücrete dayalı sözleşmelerde emekçinin edimleri arasında bulunan ve “hizmetin görülmesi sürecinde işverenin emirlerine sadakat” şeklinde dışa vurulan bağımlılık unsuru, vekalet sözleşmesinde içerik değiştirir; temsil eden, temsil edilenin temel haklarının sağladığı bir çerçeve içerisinde, sürecin yönetiminde belirleyen haline gelir. Meslek olarak avukatlığı icra eden kimse olarak avukat, bir kişinin hukuksal temsilcisi olmakla ancak bir vekalet sözleşmesinin tarafı olabilir. Literatürde halen tam anlamıyla kabul görmeyen ‘işçi avukat’ kavramının, esaslı değişiklikler zuhur etmeksizin hukuk dilinde kodlanamayacak olmasının sebebi de burada aranmalıdır. Bir başka deyişle, söz konusu analiz içerisinde bakıldıkta, ‘işçi avukat’ olgusunun avukatlık hizmetine aykırı bulunması hususunun hakim anlatıya ters (en azından yampiri) durmasında şaşırtıcı bir şey bulunmamaktadır. Mevcut hukukun sözcük haznesinin işçi avukatı gündeme getiren ilişkilere uyarlanması muhakkak ki vakit alacaktır.

Avukatlar ve Sınıfları

Çalışmanın ilk kısmının ikinci kesimini oluşturan bu bölümde, temel kavramlara ilişkin tartışmalar yapılacaktır. Bu bağlamda okumakta olduğunuz alt-başlığın maksadı avukatların sınıf konumunu incelerken karşımıza çıkabilecek ve işbölümünün toplumsal ve teknik boyutları bağlamında avukatlık hizmetini ele almamızı sağlayacak kavramsal çerçeveyi oluşturmaktır.

Kavramlaştırma Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine

Bilim sorunsalını kavramlar üzerinden ifade eder. İfade ediş esnasında kullanılan kavramlar, çalışmanın nesnesinin kuruluş biçimini ve ele alınışını etkilediği kadar, ulaşılabacak sonuçları da büyük oranda belirler. Bu sebeple, kavramlar kendi hesaplarına konuşmazlar ve asla tarafsız değildirler.

Sınıf, toplum bilimin farklı kesimlerinde, değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Kavramın sosyal bilimlerin ilgi alanına girişi Marx'tan da Weber'den de öncesine dayanır (Öngen, 2014: 43); ancak kavramın günümüzdeki anlamı ve anlam ayrışması bu iki düşünürün ve takipçilerinin çalışmalarından kaynaklanır. Marx, kavramı nesnel toplumsal ilişkilerin varlık ve etkilerini değerlendirme çabasında merkeze koyarken, Weber, anti-tez arayışında normlar üzerinden ilerlemiş, "üretim alanının belirleyiciliğine" ve "toplumsal ilişkilerin nesnel etkilerine" dayalı kuramsallaştırmaları görmezden gelerek teorik husumetinin merkezine yerleştirmiştir. Ancak o da -dolaşım alanına endeksli- sınıf kavramını kullanır.

Marx'ın sınıf kavramına odaklanan düşünceleri yapıtlarına dağılmış halde bulunur. Düşünürün sınıf kavramına ilişkin en çok kullanılan tespitlerinden birisi Kapital'in üçüncü cildinde yer alır (2015: 865-866). Buradaki açıklamalar, "El yazmaları burada kesiliyor." notuyla yarım kalır. Ancak buraya kadar ki açıklamalar ile diğer yapıtlardaki dolaylı açıklamalar Marx'ın "sınıf" kavramıyla neyi kast ettiğini az çok ortaya koyar. Diğer yandan üretim alanının önceliği üzerinden geliştirilen Marksist sınıf yorumları ve bu alandaki tartışmalar geniş bir alanı kapsamaktadır.

Marx'ın sınıf kavramına yaklaşımı sömürü eksenli yapısal çelişki fikrinden beslenir. Buna göre farklı sınıf konumları ve farklı düzlemlerde eklenen üretim ilişkilerinin etkilerinden mütevellit yapısal çelişkiler ara sınıfların durumlarını belirleyen iki temel sınıf konumu üzerinden açıklanabilecek etkiler doğurur. İki temel sınıf, birbirinden, üretim ilişkileri içerisindeki yerleri ve üretim araçları ile kurdukları ilişki çerçevesinde ayrılır: Kapitalistler ve proleterler. Kapitalistler, üretim araçlarına sahip olarak üretim neticesinde ortaya çıkan ürüne ve emek gücünün kullanım değerinden kaynaklanan artığa (artık-değer) el koyarken, proleterler üretim araçlarının mülkiyetinden uzaklaşmış halde, emek güçlerini ücret karşılığı satarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. İki temel sınıf arasında ise geçiş halinde sınıflar ve tabakalar yer alır. Söz konusu sınıfsal spektrum önceki üretim ilişkileri ile eklemlenen başka çalışma/sömürü ilişkileriyle daha da karmaşıklaşır. Üstüne üstülük çizilen bu karmaşık yapı her zaman uluslararası etkileşime açıktır.

Burjuvazi sınıf üretim araçlarını kontrol edenlerle menfaati bu sınıfla bütünlük olanları kapsar. Bu bağlamda küçük burjuvazi sadece üretim araçları üzerindeki mülkiyete dayalı olarak kavramsallaştırılabilecek bir olgu değildir. Küçük burjuvazi kavramının karşılaştığı zorluklar orta sınıf kavramı ile çözülmeye çalışılmıştır. Ancak orta sınıf kavramı üretimdeki konuma (üretim araçları sahipliği ya da sınıf menfaati gereği üretim araçlarının yanında olma durumu) dayanma-

maktadır. Orta sınıf kavramının muğlaklığına (üretim değil dolaşım sürecini esas almasına) rağmen bazı Marksist yazarlar orta sınıf kavramını kullanmakta beis görmemişlerdir (Callinicos ve Harman, 2006). Marx, her ne kadar birbiri yerine kullanmış olsa da (2007), -yukarıda açıklandığı gibi- 'orta sınıf' ve 'küçük burjuvazi' kavramları aynı göndergeye sahip değildir. 'Küçük burjuvazi' kavramı İkinci Dünya Savaşı sonrası Marksist literatürde azalan bir kullanıma sahipken (Anderson, 2007), orta sınıf terimi refah kapitalizmi sonrası ortaya çıkan yüksek gelire sahip güvenceli çalışanları Marksist olmayan bir referans noktasına dayalı olarak kavramsallaştırmak için kullanılır olmuştur.³ Orta sınıf kavramı dolaşım süreçlerine ve gelir esasına dayalı olarak gelişen anlamıyla Weberci sınıf kavramsallaştırmasının ve meslek sosyolojisinin izlerini taşır.

Weber "sınıf"ı analitik bir kavram olarak ele alır. O'na göre, sınıf toplumun anlaşılmasında temel kavramlardan biri olsa da tek başına açıklayıcı değildir. Weber'in kavram dünyasında sınıf, dolaşım ilişkileri alanında var olur ve dolayısıyla meslek ve gelir temelli olarak ele alınır. Bu bakış açısı için üretim alanı (sömürü ilişkileri) belirleyici değildir. Weber'in toplum teorisi bağlamında eylemler olumsallık temelinde ele alınır. Eylemlerin ortaya çıkmasında, onları yapmaya iten nesnel koşullar, bu koşulları yaratan dönüşümler belirleyici değildir; belirleyici olan öznenin davranışını yapmayı olumlu, mantıklı(rasyonel) bulmasıdır. Weber'e göre sınıf, sadece bir kişinin başkalarıyla paylaştığı aynı veya benzer 'çıklar'lara işaret etse de tüm sınıflar arasında uzlaşmazlık bulunması mecburi değildir (Weber, 2012: 423-425). Bulunduğu durumlarda da bu uyumsuzluk tarafların olumsal hareketlerinin ürünü olacak, yapısal zorunluluk barındırmayacaktır.

Görülebileceği gibi, mülkiyeti bütün sınıf koşullarının temel kategorisi saymasına ve sınıfları ekonomik çıkar farklar ile birbirinden ayırtmasına rağmen Weberci kuram Marx'tan oldukça uzaktadır. Weber 'mülkiyet'i iktisadi faaliyetin dolaşım alanına sıkıştırmakta, doğrudan üreticileri üretim araçlarından koparan ilişkiler dizisi nedeniyle emek gücünün satılması zorunluluğunu olumsal bir faaliyet olarak kavramsallaştırmaktadır (Weber, 2012: 424). Bu "okuma" içerisinde sömürünün kuramsal/açıklayıcı bir yeri bulunmamaktadır.

³ Bir de her iki kavramı birden kullanan çalışmalar vardır. Örneğin Yurtsever, orta sınıf ve küçük burjuvazi kavramlarını bir arada, aynı anlama gelecek biçimde kullanmaktadır (2016). Savran ise, eski küçük burjuvazi-yeni küçük burjuvazi gibi bir ayrıma giderek, eski küçük burjuvazi kavramı ile kapitalizmin, kapitalizm öncesinden devraldığı ancak zaman içinde yok olmaya mahkûm küçük toprak sahipleri ve kentlerdeki zanaatkarlar ile esnafları; yeni küçük burjuvaziye ise kapitalizmin gelişmesi ile ortaya çıkan ve sürekli yeniden üretilen (başka bileşenleri ile birlikte) eczaneler, avukat yazihaneleri, doktor ve veteriner muayenehaneleri gibi "serbest meslek" mensuplarını işaret etmektedir. Savran'a göre, bu yeni küçük burjuvazi, eski küçük burjuvazi ile aynı maddi temellere sahiptir; ancak onları ortaya çıkaran etkenler farklıdır. Savran, yeni küçük burjuvazi ile orta sınıflar kavramlarını birlikte kullanır (2014: 37-39). Esasında (tahminimizce) bu nitelemeler, küçük sanayici, küçük tüccar, zanaatkarlar Komünist Manifesto'da 'orta zümreler' olarak (Marx ve Engels, 2013: 31) ele alınmasına dayanmaktadır. Ancak sorun, orta sınıf/lar kavramlaşmasına dayanmaktadır.122).

Weber, ölçütünü dolaşıma dayandırdığı için, mülk sahipleri(1), bilgi ve beceri sahipleri (2) ve işgücü sahipleri (3) olmak üzere üç temel gruba ayrılan sosyal sınıflar, piyasaya sunulabilecek hizmetler yelpazesi ve bunların toplumsal karşılıkları üzerinden geliştirilmiş olan negatif ayrıcalık ve pozitif ayrıcalık kriteri ile kazanç elde ederler. ‘Kazanç sınıfları’ düşüncesini mümkün kılan ise, ‘hüner/vasıf’ kavramıdır. Weber, emek gücünü klasik ekonomi politikte olduğu gibi bir gerçek meta olarak ele almakta ve hüneri/vasfı teknik iş bölümü içerisinde, emekçi-üretim aracı arasındaki ilişki olarak değil, mülkiyet biçimi olarak görmektedir. Böylece, pazarda (dolaşım alanında) sunulan hizmetlerin türleri, onları üretenlerin hangi sınıfsal kategori içerisinde olduklarını da gösterir. Bu haliyle sınıf, Marx’ın anladığı gibi bütünsel bir kavram olmaktan uzaktır. Aynı şekilde, Weber’in olumsuzluğa yüklediği anlam ile Marx’ın toplumun işleyişinin nesnel yasalarını gösterme çabasının çatışması, sınıfın iki farklı anlama bürünmesine yol açar. Marx’ta sınıflar arasında çıkarların uzlaşmazlığı ve karşıtlık söz konusu iken, Weber’de sınıflar arasındaki ilişki birbirini tamamlama ilişkisidir. İşte Weber’in bu yaklaşımı ve hünere/vasfa sahip olma kıstası, orta sınıf/ lar kavramının anlamında kaymaya yol açar. Unutulmamalıdır ki söylemler sadece açığa kavuşturdukları ile değil aynı zamanda görünmez hale getirdikleri ile etki üretirler (Özdemir, 2008).

Esasında orta sınıf kavramı, 1850’ye kadar burjuvaziye anlatılmaktaydı. Burjuvazi tarih sahnesine, feodal aristokrasi ve emekçi sınıflar arasında bir sınıf, yani ‘orta sınıf’ olarak çıkmıştı (Yurtsever, 2016: 63). Weber’den sonra, kavram toplumbilimde yeni bir anlam kazanır. Kavram artık, gelire ve mesleğe dayalı bir toplumbilim anlayışı içerisinde, toplumda “Profesyonel” diye nitelenen, belli bir eğitim alarak nitelikli hale gelmiş kişileri işaret etmektedir. Bu bakımdan, kavramlar arasında geçişkenlik/yer değiştirme imkanı doğmuştur.

“Orta sınıf” ile menfaati üretim araçlarının sahiplerinin menfaatıyla bağlantılı grupların kastedilmesi durumu söz konusu geçişkenliğin/yer değiştirmenin bir ürünüdür. Oysa Marx’ın anladığı anlamıyla “küçük burjuvazi” üretim süreçlerindeki konumlara referansla sürekli şekillenen bir sınıf konumudur. Üretim sürecindeki konuma dayanması, küçük burjuvazinin, kapitalist üretim ilişkilerinin genişletilmiş yeniden üretim süreçlerinde gerçekleşen dönüşümlerle bağlantılı yeni içerikler edinmesi sonucunu doğurur. Genişletilmiş yeniden üretim dinamik yapısı, hem küçük burjuva olarak adlandırılabilir konumları dolduran kimselerin süreç içerisinde temel sınıflardan birisine tahvil edildiği ve yeni küçük burjuva konumlarının olduğu sürekli dönüşümleri açıklamak hem de küçük burjuvazi kavramının taşıdığı belirsizlikleri açacak yeni önerilerin biçimlenmesi için önemlidir.

Kısacası, avukatlar ve onlarla benzer basınçlara tabi olan diğer meslek erbabının orta sınıf olarak kavramsallaştırılmaması, söz konusu uğraş alanlarının genişletilmiş yeniden üretim şeması içerisine alınarak, teknik ve sosyal işbölü-

mü kavramları üzerinden incelenmesinin ve bu bağlamda ilgili meslek gruplarının içerdiği emeğin yaratıcı/yaratıcı olmayan kriteri üzerinden irdelenmesinin ön-koşuludur. İlerleyen satırlarda yapılacak olan da budur.

İşbölümünün Toplumsal ve Teknik Boyutları Bağlamında Avukatlık Hizmeti

İşbölümü, üretim ilişkilerinin örgütlenmesi bağlamında, hayati önemi haiz basınçlara tekabül eden bir kavramdır. İşbölümünün gerçekleştiği uzam ve zamana göre çok sayıda işbölümü türü bulunmaktadır. Bunların bir kısmını örneklerle belirten Marx, temel olarak, üretim alanı içerisindeki iş bölümü ile üretim birimleri arasındaki iş bölümünü ayrıştırarak birincisini teknik iş bölümü; ikincisini toplumsal iş bölümü olarak kavramlaştırmaktadır (Özdemir, 2008: 1). Marx'a (2014: 347) göre, toplumsal iş bölümü yalnızca kapitalist üretim biçiminin hakim olduğu toplumlarda değil bütün toplumlarda (ilkel biçimiyle) görülürken, teknik iş bölümü kapitalizmin üzerinde büyük etkiler yarattığı özgül bir örgütlenmeye tekabül eder.

Öyle ki, teknik iş bölümü işçiyi belli bir iş alanında çalışmak zorunda bırakarak kapitaliste bağımlı kıldığı gibi, teknik iş bölümüne yöneltilen her türlü müdahale *dokunulmaz* mülkiyet hakkına, özgürlüğe ve bireysel kapitalistin *dehasına* bir müdahale sayılarak kınanır. Buna rağmen, teknik iş bölümü ile toplumsal iş bölümü ayrımı birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Kapitalist üretim tarzına dayanan bir toplumda toplumsal iş bölümündeki anarşi ile teknik iş bölümünün despotizmi birbirlerini koşullandırmaktadır (Marx, 2014: 345). Belirli bir anda ve belirli bir uzamda söz konusu koşullandırmanın (fabrika içinde ve dışında) düzenleniş neticesinde ortaya çıkan bütünsel kurumsal örgütsel ve normatif yapılanma da bize emek rejimini verir (Yücesan-Özdemir, 2014). Bunun yanı sıra, kapitalist bir toplumda emeğin teknik anlamda her iş bölümü, emeğin sosyal(sınıfsal) örgütlenmesinin ve bölünmesinin biçimi ve maskesidir (Althusser, 2014: 91).

Toplumsal/sosyal işbölümü bütün sınıflı toplumlarda (bir ölçüde) mevcuttur. Ancak -pre-kapitalist toplumlarda olanın aksine- kapitalist toplumsal formasyonlarda toplumsal işbölümü rekabet esasında belirlenir. Toplumun ihtiyaç duyduğu ayakkabı sayısını belirli sayıda üretici rekabet içerisinde üretirler. Kapitalist toplumsal formasyonlarda ayakkabıcılar arasındaki ilişkiyi lonca benzeri bir örgütlenme düzenlemez. Üretim, üretim faaliyetinden önce değil, piyasanın sonradan (*ad hoc*) vuku bulan etkileri ile gerçekleştirilir. Bir başka deyişle kapitalist toplumsal işbölümü kendi öncesinden radikal biçimde farklılaşmıştır. Teknik işbölümü ise neredeyse kapitalizmle özdeştir. Teknik işbölümünün maksadı emek araçlarından ayrılmış (başkasının işliğinde çalışan ve/veya makinenin uzantısı haline gelmiş) emekçiyi sürecin bütününe bilgisinden kaynaklanan üretici iktidarından mahrum bırakmaktır. Teknik iş bölümü neticesinde, sadece bir parçayı yapabilen makinenin uzantısı halindeki işçi, (sürecin bütününe idare eden, kullandığı aletin uzantısı olmayıp da hakimi olan) zanaatkardan çok daha

farklı bir varlık olacak çok daha farklı bir sosyal ilişkinin tarafı haline gelecektir. Yetiştirilmesi uzun zaman alıp yerine sokaktan geçen birisini ikame edemeyeceğimiz zanaatkarın aksine, işçi kendisinden önceki her emekçi türünden fazla ikame edilebilir olmakla, kendisinden önceki emekçilerin bütününden daha zayıf bir hale gelecektir. Ancak bireysel işçiyi zayıf kılan şeyin kolektif işçinin gücüne dönüşebileceğini de burada belirtelim.

Kapitalist üretim ilişkilerinin mevcut toplumsal ilişkiler üzerindeki belirleyiciliği arttığı ölçüde; içinde

- bir dönem genişletilmiş meta üretiminin normları içerisinde üretilmeyen (ücrete dayanmayan, teknik işbölümünün tesis edilmediği (ya da emekçinin hizmet-üretim sürecinin büyük bir kısmını tek başına yönettiği)) mal ve hizmetlerin genişletilmiş meta üretiminin usulleri içerisinde üretilmeye başlandığı,
- değer-dışı biçimin (emeğin yeniden üretim alanının) değer biçime tahvil edildiği,
- daha önce alım satıma tabii olmayan faaliyetin alım satım için yeniden örgütlendiği (metalaştığı),

bir düzenleme mantığının şekillendiğini, bu mantığa ait emek rejiminin toplumsal ilişkilere parçalı olarak (bir yerde tamamlanırken diğer yerlerde akim kalarak ama her daim baskısını hissettirerek) etki ettiğini savlamak mümkündür. Avukatlık mesleğini düzenleyen normların dönüşümüne yönelik taleplerin yoğunlaşarak artmasının altında, kapitalist üretim ilişkilerinin derinlere doğru sirayet etmesinden kaynaklanan ve kısaca özetlenen bu baskılar aranmalıdır.

Söz konusu baskılar

- hem sosyal işbölümü bağlamında ihtiyaç duyulan avukatlık hizmetinin rekabet ilkesi dolayısıyla karşılanmasına (hizmet üretiminin piyasa üzerinden eşgüdümlemesine)
- hem de emekçi avukatın avukatlık hizmeti üretim sürecindeki kontrolünün azaltılmasına (dolayısıyla vasıflarının azalarak başka işçilerle ikame edilebilirliğinin artırılmasına) yönelik yeni düzenlemelerin ortaya çıkmasına, ortaya çıkabilmesi için gerekli itirazların ve önerilerin doğmasına
- ikame edilebilirliği artıracak teknolojik dönüşümlere neden olmaktadır.

Söz konusu baskıların, kendi geçerliliklerini, kendilerini oluşturan kavramlara, kendilerince verilmiş anlamlardan alan (kerameti kendinden menkul) zoraki ilişkilerle değil, ilişkilerde meydana gelen dönüşümün bilgisiyle cevaplandırılması/karşılanması gerekliliği de bu noktada belirtilmelidir.

Avukatların İşleri: Avukatın Üretim Sürecindeki Yeri

Çalışmanın ikinci kısmında, daha önce önerilen teorik üretim araçları kullanılmak suretiyle, avukatların üretim sürecindeki yerleri üzerinde durulacaktır.

Avukatlık Hizmetinin Yapısı Üzerine

Avukatlığa ilişkin iyi bilinen bir ifadede, onların köle kullanmadığı ama efendilerinin de olmadığı ifade edilir. Anılan ifadede geçen köle teriminden kastın “kendisi mülk haline getirilmiş emekçi” olmaktan ziyade ücretli emekçi olduğu açıktır. Açık olduğu ölçüde de Molierac’ın başka bir dönemde söylenmiş veciz sözü, Türkiye’de Avukatlık hizmetinin üretiminde son 25 senede artarak belirginleşen ücret ilişkisinin dinamikleriyle çelişmektedir.

Molierac’ın sözünün doğruluğu ya da yanlışlığı elbette tartışılabilir; ancak burjuvazi yükselen sınıftan, toplumsal ilişkiler alanında “değer-dışı biçim”e ayrılan alan henüz çok genişken, kapitalist üretim ilişkileri emeğin biçimsel tahakkümünü tamamlamış ancak tam tahakküm altına alamamışken (ve alamadığı ölçüde), bu sözde bir keramet bulmamak mümkün değildir.

Aynı veciz ifade, kendisine itirazların yükselmediği (avukatlık alanında proleterleştirici baskıların yoğunlaşmadığı) bütün dönemler ve mekanlar avukatlık hizmetinin görülmesi usullerine ilişkin ipuçları da sunmaktadır: Zanaatkar emeğinde olduğu gibi avukat emeği hizmetin üretim sürecinin bütün aşamalarında yetkin olacak şekilde biçimlendirilecektir. Bir başka deyişle avukat bürosunu kendi tutacak, döşeyecek, iş görme aletlerini (şerhler, kitaplar, kalem, daktilo ve benzeri yazı gereci ve sair edevat) tedarik edecek, olası müvekkillerini kendinden haberdar edecek, niza konusu mevzuu değerlendirecek, tartacak, iş görme stratejilerini oluşturacak (müvekkile danışmanlık hizmeti mi verecek dosyaya vekalet mi koyacak; diğer mağdurlara ulaşarak mı mevcut müvekkille mi işi ilerletecek, tanıklara nasıl ulaşacak; ihtar mı çekecek, karşı tarafla yüz yüze mi konuşacak; telgrafla mı haber verecek, telefonla mı görüşecek; icraya mı başvuracak, doğrudan dava mı açacak, açacağı dava kısmi mi olacak; işi bitirdiğinde müvekkiliyle nasıl muhatap olacak ve diğerleri..) ve çekişme ya da danışmanlık konusu işi başından sonuna kendisi ele alacaktır vasıf gerektiren konularda hiçbir yardım almaksızın!

Bu bağlamda geleneksel çizgide hizmet üreten avukat ve yazıhanesi özdeşlerdir. Elbette sekreteri, katibi, yardımcısı, asistanı veya başka bir isimde büronun işleyişi konusunda işbölümüne gittiği işçileri olabilir; ancak kendi işini ücretle yaptırması düşünülebilir değildir. Hizmet üretim sürecinde yine bu sürece bağlı olarak biçimlenmiş olan normlar (“serbest çalışma” pratikleri) buna engeldir. Öyle ya “serbest çalışan”/zanaatkar birisi, bir başka “serbest çalışan”a nasıl emredebilir, hizmet üretim sürecinde bağımlılık ilişkisini ön-varsayan komutları nasıl verebilir?

Kapitalist merkezlerdeki tarihi açısından bakıldığında avukatlık dahil hukuk alanındaki hizmetlerin üretiminde proleterleşme yeni bir olgu değildir. Bir başka deyişle avukat emeğinin istihdamında ücret sözleşmesine dayalı çalışma ilişki-

si ve bu ilişkinin gereği olarak avukatlık hizmetinin üretiminde teknik bir işbölümünün doğması hususları daha önce kapitalist merkeze ait başka toplumsal formasyonlarda tecrübe edilmiştir. Yukarıda bütünsel avukat emeğinin uğrakları olarak sunulan her bir basamağın ayrı bir grup hukuk emekçisi tarafından yapılması (ya da yapılabilir hale gelmesi) sürecin bütününe hakim hukuk emekçisinin (avukatın) bağımlılık ilişkisi kapsamında ücretli emekçiye dönüştürülmesi sürecinin merkezinde bulunur.

Avukatlık emeği ağırlıklı olarak (ve gitgide artan ölçüde) kapitalist üretim ilişkilerinin düzenlenmesi sürecinde etkinleşen normların bilgisini gerektirdiğinden yoğun eğitim gerektiren bir faaliyetin konusudur. Kapitalist üretim ilişkilerinin ve bunun düzenlenmesi sürecinin dinamik yapısı sürekli bir öğrenme ve tatbik etme faaliyetini içerir. Söz konusu dinamizm diğerleri arasında içtihatların yenilenmesi, mevzuatın değişmesi, retorik ve kavramların dönüşmesini kapsar. Salt bu olgu bile avukatlık hizmetinin düzenleme alanlarına göre (ticari işler, medeni işler, siyasal iktidarın işlerine karşı türetilen haklar vs.) farklı yönelimleri olan hukukçular tarafından yerine getirilmesi, neticesinde alana bağımlı bir işbölümünün oluşmasına neden olmaktadır. Aynı durumun yargı organlarının iç bölümlenmesi üzerinde de etkin sonuçlar doğurduğunu görüyoruz. Örneğin, Yargıtay'ın daireseleri belli konuları incelemek üzere bir işbölümüne tabi tutulmuştur. 2. Hukuk Dairesi sadece aile hukukuna ilişkin dava dosyalarına bakar.

Avukatların proleterleşmesi sürecinde en belirleyici form bir çalışma biçimi olarak ücretli avukatlığın yaygınlaşmasıdır. Ücretli avukatlıkta en yaygın akit belirsiz süreli iş akitleridir. Bunun yanı sıra danışmanlık ilişkisi ya da bir büro tarafından yürütülen işlerin parça başına aktarılması süreçleri de gözlemlenebilir olmuştur. Bu bağlamda bazı işlerin ücret karşılığı bir başka avukata yaptırılması durumu da sıklıkla gözlemlenmektedir. İş aktarma pratikleri iletişim teknolojilerindeki gelişmeler vasıtasıyla yaygınlık kazanmaktadır. Anılan bütün bu dönüşümler hukuk hizmetleri alanında verilen diplomaların sayısındaki aşırı artışla desteklenmekte, sektörde sayısı her gün artan bir yedek işgücü ordusunun mevcudiyeti proleterleşme süreçlerini hızlandırmaktadır.

Neticede, işçileşme eğilimleri, hukukçu emeğinin üretim ilişkilerinin dinamizmi nedeniyle sürekli eğitime tabi olarak “uzmanlık” kazanması ve teknik işbölümü gereği oluşan nitelik kaybını aynı anda içermesi yoluyla ilerlemekte, hukuk hizmetlerinin üretim alanındaki sosyal/toplumsal işbölümü karmaşıklılaşarak gelişmektedir.

Karmaşıklılaşma olgusu, standart ihtilafların yürütülme sürecinde artan vafsızlaşma ve proleterleşme eğilimlerinde kendisini açığa vururken; kapitalist üretim ilişkilerinin dinamizmi nedeniyle yaratıcı emek gerektiren alanlarda da “uzmanlaşma” ya da parça başına iş yaptırma (danışmanlık hizmetleri) bağlamında kendisini ortaya koymaktadır. “Uzmanlaşma” olarak adlandırılan olgunun da, “uzmanın” hizmet üretim sürecinin bütünsel bilgisinden yoksun, teknik geliş-

melerle desteklenmiş bir emekçi olduğu düşünüldüğünde, bir tür vasıfsızlaşma olarak yorumlanması mümkündür. Dolayısıyla vasıfsızlaşma ve “uzmanlaşma” eğilimleri bir ve aynı dönüşüm sürecinin çeşitlemeleri olarak kavranabilecektir.

Öyleyse teknik işbölümünü dönüştüren baskılar öncelikle avukat emeğinin bütünsel yapısının parçalanarak hukuk emekçisinin süreç üzerindeki kontrolünün zayıflatılmasına yönelik bir sınıf baskısı (proleterleşme ve işverenleşme süreçleri) ve ardından kapitalist düzenleme süreçlerinin derinleştikçe karmaşıklaşan yapısı, hukuk alanındaki hizmetlerin artan ölçüde metalaşması ve benzeri yapısal nedenlerde aranmalı, avukatlık mesleğine has faaliyet de aynı şekilde, üretim ilişkilerine referansla değerlendirilmelidir.

Üretim ilişkilerine referansla değerlendirme durumu, hukukçu emeğinin avukatlık formunun genişletilmiş meta üretim sürecine girdiği noktanın anlaşılmasında da önemli katkılar yapacaktır. Şöyle ki para formunda sermaye (P) üretim sürecine girerek başkalaşmaya başladığında önce emek gücü, hammaddeler, üretim araçları, enerji gibi unsurlara bürünüp meta biçime (M) dönüşür. Emek süreci söz konusu unsurları yeni bir biçim (ürün) halinde dönüştürdüğünde, sermaye meta biçiminde yeni bir uğrağa ulaşır (M^1). Daha sonra ürünün satımı ve ürüne mündemiç emeğin realizasyonu/gerçekleşmesi neticesinde sermaye meta biçimden çıkarak yeniden para formunu alır (P^1).

Ancak şematize edilen bu süreç son derece karmaşıktır ve kendiliğinden gerçekleşmez. Para formunda sermaye (P) üretime girmeden önce çeşitli kredi mekanizmalarına, sigorta süreçlerine bağımlıdır (P-P-P-P). Krediyi veren kuruluşların ve sigorta şirketlerinin geriye doğru sayısız bağlantıları vardır. Emek gücünün üretimi, yeniden üretimi, istihdamı çeşitli kaza, isyan, zor kullanma, rıza üretme pratikleriyle düşünüldüğünde, çok boyutlu bir pratikler alanını kapsar. Üretilen malın satımı, satım süreçleri arasındaki ilişkilerin yürütülmesi (ulaşım, perakendeci, mağaza ve sair uğrak), dağıtımı, üleştirilmesi ve tüketimi süreçleri hakeza. Hukuki düzenleme (dolayısıyla hukuk emekçilerinin katılımı) bu paragrafta basitçe ve eksik olarak zikredilen bütün uğraklarda kendisini ortaya koyar. Bir başka deyişle avukat emeği, anılan uğrakların her noktasında, bazen bağımsız avukat, bazen banka avukatı, bazen bir büroda çalışan işçi avukat, bazen fabrikanın hukuk müşaviri ve sair kılıkta genişletilmiş yeniden üretim süreçlerinin doğrudan ya da dolaylı müdahili olarak (üretim ilişkilerinin işletilmesi bağlamında) iş görür. Bir kimsenin faaliyeti, neredeyse yaşam alanının bütününe kapsayan bu sürece bir yerden girdiğinde, o kişi de söz konusu örgün ilişkiler ağına iki temel sınıf ya da bunlar arasında bir konumdan dahil olur.

Ara sınıfsal konumlar, (pre-kapitalist üretim tarzlarının eklemelenmesi durumlarını bir yana koyarsak) emekçinin, “sermaye ilişkisinin kendiliğinden olmayan döngüsüne” koyduğu katkının yapısına göre belirleniyor olacağından, ara sınıfsal pozisyonu dolduran kimsenin temel sınıflardan hangisine yakın olacağını belirlememize imkan sağlayan ölçütler ilgili kimsenin kazandığı para değil, “serma-

yenin üretim araçları üzerindeki kontrolüne yaptığı katkının biçimi” ve “gelirinin türü”dür.

İlgili kimse sermayenin toplam karından pay almıyor ise, yaptığı iş sermayenin kontrol işlevinin sıradan gerekliliklerinin üzerine çıkmıyor ise bu kişi kullandığı düşük maliyetli emek araçlarının maliki olsa bile, işçi sınıfına yakın bir konum elde edecek ve kapitalizme içkin vasıfsızlaşma ve proleterleşme eğilimlerine maruz kalacaktır. Bu durumda gelirindeki yükseklik, onun yaratıcı bir emek türü olarak sonucu önceden kestirilemeyen sıkıntıların çözümüne ürettiği cevapların önemi ve sıra dışılığı ile belirlenecektir. Ancak belirtelim, bir dönem için kestirilemeyen sıkıntıların çözümüne katkı koyan emek türleri zaman içerisinde sermaye menfaatine gerçekleştirilen “keşiflerin” katkısıyla, sıradanlaşacak, bu alanlarda çalışanlar da yaratıcı emek vasfından mahrum kalmaya başlayacaklardır. Pek az avukatın gelirinin sermayenin karı üzerinden gerçekleştiği bunun dışındaki yüksek gelir durumlarının ücret maliyeti kapsamında kaldığı hatırlanır ise, avukatlık mesleği mensuplarının ezici çoğunluğu için (kazançlarına bakılmaksızın) proleterleşme eğilimlerinin iş üzerinde olduğu söylenebilecektir.

Diğer ücretli emek formlarında olduğu gibi teknik işbölümünün yaygınlaşp gelişmesi, bireysel avukatın ikame edilebilirliğinin artması, vasıfsızlaştırılması ve bu alanda bir yedek işgücü ordusunun oluşturulmasının önkoşullarını oluşturacaktır. Hizmet üretiminin uğrakları parçalanıp konusunda “uzman” emekçilere tevdi edildiğinde, avukatın basit üretim gereçleri üzerindeki doğrudan kontrolüne dayalı varoluşu da zayıflayacak, işçi olarak girdiği işyeri (yazıhane değil ofis ya da büro) ile işi bittiğinde, dışarı çıkarken yanına ceketinden fazla bir şey alması da gerekmeyecektir.

Teknik işbölümünü gündeme sokan ilişkilerdeki dönüşüm, bir dönem yazıhane olarak adlandırılan işyerinin adı başta olmak üzere teknik yapısını da belirleyecektir. Yazıhane yerine ofis/büro gibi tabirlerin ortaya çıkması ile proleterleşme süreçleri arasındaki bağlantı, iş gereçlerindeki dönüşümde de takip edilebilir hale gelmiştir. Hizmet üretimi kendi uğraklarına ayrıştırılıp her bir aşama gerektiğinde farklı bir mekanda bulunan farklı bir emekçiye tevdi edilebilir hale geldiğinde, her uğrak için işi “kolaylaştıracak” (vasıfsızlaşma eğilimlerine destek teşkil edebilecek) yazılım ve donanım, işi uzaktan kontrol etmeye imkan veren iletişim teknolojileri, işi uzaktan takip etmeye yarayan teknik buluşlar da bir zamanlar kapısından geçemedikleri avukatlık dünyasında belirleyici hale gelmeye başlayacaklardır (Unutmayalım: Kapitalizmin tarihinde, herhangi bir işyerinde, herhangi bir emekçinin refahına katkıda bulunacak, herhangi bir buluş henüz gerçekleştirilmemiştir. Bütün keşifler artı-değer üretiminin yoğunlaştırılmasına yöneliktir. Bu bağlamda teknoloji hep sınıf ilişkisinin bir türevi olagelmiştir). Söz konusu değişimler, hizmet üretimini uğraklara bölebilme imkanlarını artırdığı gibi, esas ya da yardımcı işler için daha az kişi çalıştırılmasına da imkan vermiştir. Burada hizmet üretim sürecindeki dönüşümün (işveren avukat ve işçi avukat arasındaki ayrımın) teknolojik dönüşüme öncel olduğunu vurgulamak yeterlidir.

Bir başka deyişle teknolojiadaki dönüşüm avukatlar-arası ilişkilerin dönüşümü takip edecektir, öncelenecektir.

Gelinen noktada avukatlık hizmetinin üretim süreci üzerine yapılan çalışmaların kısıtlılığı ve bu alandaki dil karmaşası nedeniyle birkaç temel hususu belirtme gereği doğmuştur. Alandaki en temel sıkıntı vasıfsızlaşma ve proleterleşme eğilimleri ele alınırken Marksist kuramdan, meslek sıkıntularına gelindiğinde ise Weberci yaklaşımlardan aynı anda yararlanma heveslerinde kendisini açığa vuran eklektizmdir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Weberci yaklaşım toplumsal ilişkilerin nesnel yapısının yarattığı nedenselliği görmemek, sosyal faaliyeti bütünüyle olumsuzluğa (bireylerin zorunluluk içermeyen seçimlerin ürününe) sıkıştırmak, değer üretimini dolaşım alanına mahkûm etmek gibi özellikleriyle avukatlık alanında hizmet üretim süreçlerinin kavramsallaştırılmasını imkansız hale getirmektedir. Bu bağlamda, yukarıda avukat emeğinin genişletilmiş yeniden üretim süreci içerisindeki yeri ve ara sınıfları belirleyen unsurlar üzerine yapılan analiz esnasında belirtildiği gibi Marx'ın Kapital'deki serbest zanaatkar-manifaktür-fabrika analizleri ile Weber'in gelire dayalı sınıf analizlerini eklektik bir biçimde bir araya getirerek yanıt üretmek mümkün değildir.

Tekrar edelim: Hukuk hizmetlerinin üretiminde çalışarak genişletilmiş yeniden üretim sürecine katılan insanların tabi olması gereken normlar, ilgili kişinin teknik ve toplumsal işbölümündeki yeri dolayısıyla üretim ilişkileri ile bağlantılı olarak şekillenir.

İşbölümünün Sonuçları: Sermaye Karşısında Avukat

Avukatlık hizmeti, her zaman için aynı pratiklerle gerçekleştirilen bir hizmet değildir. Çalışma alanları, çalışma biçimleri ve müvekkiller çeşit çeşittir; aynı şekilde verilen hizmet de çeşitlidir: Klasik avukatlığın temel pratiği olan dava takibi, devletin yargı organlarına başvurmadan, "alternatif" uyuşmazlık yolları olarak bilinen alanlarda taraf vekili olarak etkinlik göstermek ya da danışman olarak hizmet vermek. Bu kadarla sınırlı da değildir. Bankalar vs. adına iş takibi (tapu işleri), arabuluculuk gibi izin verilen diğer işleri yapmak da mümkündür. Bunlar avukatların yapabilmesi, teorik olarak mümkün olan işlerdir.

Bir avukatlık ofisindeki teknik işbölümü avukatın genişletilmiş yeniden üretim sürecine katılma biçimi ile bağlantılı olarak biçimlenir. Bir başka deyişle, ofis içi teknik işbölümü, ofisin verdiği hizmetin genişletilmiş yeniden üretim sürecine dahil olma noktasının bir ürünüdür. Üretilen metaa mündemiç emeğin satış yoluyla realizasyonu dediğimiz (M^1-P^1) süreçlerde çıkan beklenmedik sorunlara (ürünü taşıyan gemiye el konulması ya da başka bir sebeple nakil işleminin uzaması örneği) uğraşan bir ofiste örgütlenme farklı olacakken üretim süreci ile ilgili standart sorunların ($M-M^1$) işçi-işveren boyutunda uğraş gösteren bir ofiste örgütlenme farklı olabilecektir. Aynı şey emek gücünün yeniden üretim alanında (boşanma davaları, eğitim akitleri, sağlık sorunları) faaliyet gösteren hukukçu-

larla, para sermaye formundaki sermayenin kendi iç ilişkileri alanında (P-P-P-P) uğraş gösteren büro ya da danışmanlık hizmetlerini dışarıdan sürdüren (sermayenin doğrudan ücretli emekçisi olmayan) hukukçuların örgütlenmesinde görülebilir. Aynı damardan ilerlersek, emek gücünün yeniden üretim alanına ilişkin (emekçilerin kira akitleri, boşanma, miras ve sair meseleleri, metalaşan eğitim hizmetlerinden yararlanma süreçlerinde ortaya çıkan sorunlar, metalaşan sağlık hizmetleri alanında beliren ihtilaflar vs.) hizmet veren hukukçuların klasik büro tarzını yürütebildikleri gözlemlenebilirken, taksitle satış üzerinden gerçekleşen realizasyon aşamasında (M^1-P^1) çıkan ihtilaflarla uğraşan bürolarda icra takibi üzerinden gelişmiş bir teknik işbölümü saptamak mümkün olabilecektir. Geline noktada belirtmek gerekir ki, genişletilmiş yeniden üretime katılma noktası ve yoğunluğu ile hukuk alanında meta formunda bilgi üretiminin örgütlenme süreçleri arasındaki ilişki üzerine geniş ve el değmemiş bir çalışma alanı günümüz hukukçu ve sosyal bilimcileri için açık bulunmaktadır.

Avukatların sınıfsal kompozisyonu da avukatlık hizmetinin genişletilmiş yeniden üretim döngüsüne katılması süreçleriyle bağlantılı olarak biçimlenir. Bir başka deyişle kendi bürosuna sahip olup bürosunu kendi emeğiyle işletenler, kendi bürosunu başkalarının emeğiyle işletenler ve dolayısıyla kendi bürosu olmayıp başka bir avukatın bürosunda sadece ücretle veya ücretin yanında başka menfaatlerle çalışanlar, kendi sınıfsal konumlarını, ilgili hizmetin genişletilmiş yeniden üretim döngüsüne katılma noktası tarzı ve yoğunluğu üzerinden deneyimler. Nokta, tarz ve yoğunluk hususları avukatları basitçe kendi bürosuna sahip olup bürosunu kendi emeğiyle işletenler ve kendi bürosunu başkalarının emeğiyle işletenler olarak sınıflamayı da olanaksız kılar. Şöyle ki, finans alanında çalışıp da uluslararası finansal problemlerin çözümünde bilgi ve pratik biriktirme imkanı bulan ve kazancı sermayenin karından karşılanan bir “kendi bürosuna sahip avukat”la, emeğin yeniden üretim alanında standart ihtilaflar konusunda pratik geliştirmiş ve geliri emekçilerin geliri ile bağlantılı olarak belirlenen bir “kendi bürosuna sahip avukat” salt “kendi bürosuna sahip olma” ölçütü üzerinden bir ve aynı kategoriye sokulamayacaktır. Kaldı ki farazi olarak ayrıştırılan iki büronun da zaman içerisinde pratikler ekseninde gelişen farklı vasıflar geliştirdiği düşünüldüğünde iş daha da karmaşıklaşacaktır. Geline noktada hem büro içi (teknik) hem de rekabet halinde avukatlık hizmeti veren birimler arasındaki (sosyal) işbölümünün merkezi/bütüncül bir düzenlemeye tabi kılınmasındaki güçlükler kendisini açığa vurur. Belirlenimsizliğin esas olduğu bir çalışma ilişkileri düzleminde, emek örgütlenmesi zayıf olur ise, düzenleme (meslek kurallarına ilişkin mevzuat, yargı kararları ve alanda beliren pratiklere dayalı adetler) -sermaye cephesinin talepleri kapsamlı bir müdahale içeren bir mevzuatı diletmedikçe- “kendiliğinden” çözümlerle (“keşiflerle”) ilerler. Bu koşullar altında emekçi yararına sonuç doğuran bir “buluşun/keşfin” henüz belirmediğini hatırlatalım.

Sonuç Yerine

Avukatlık hizmetinin üretim süreci ile genişletilmiş yeniden üretim arasında bağlantı kurulduğunda, avukatlık hizmetinin içinde yer aldığı daha geniş bir ilişkiler sisteminin bir cüzünü oluşturduğu görülmektedir. Hizmetin metalaşması sürecinde onu gerçekleştiren kesimin ayrı/müstakil bir unsur olarak yer alması durumu ile hizmetin daha geniş bir ilişkiler alanına bağımlılığı bir ve aynı sürecin neticesidir. Anılan nedenle avukatlık hizmeti veren birimlerin (ofislerin) kendi aralarındaki ilişkiler (toplumsal işbölümü) ve bu birimler içinde mevcut ilişkiler (teknik işbölümü), hizmetin alıcısı olan kimselerle (şirketler, emekçiler, emekçilerin yeniden üretim alanını oluşturan insanlar) kurulan ve muhtelif emek türleri gerektiren ilişkiler üzerinden belirlenirler. Bu bağlamda meslek kuralları ve ahlakı üzerinden bütüncül siyasi bir düzenleme kolay gözükmemektedir. Anılan nedene binaen ana-akım çalışmalarda, kanun metinlerinin tekrar edilmesi ya da geçerlilikleri daha önceki bir dönemin ürünü olan genel ilkelere başvurulması (bireysel ihtilaflarda taraflar için dayanak noktası teşkil edebilse de; bu nedenle değerli olsa da) meslek alanında ortaya çıkan sorunlara bütüncül cevaplar üretmez.

Tekrar edelim: Belirlenimsizliğin esas olduğu bir çalışma ilişkileri düzleminde, emek örgütlenmesi zayıf olur ise, öznesiz bir süreç olan toplumsal düzenleme (meslek kurallarına ilişkin mevzuat, yargı kararları ve alanda beliren pratiklere dayalı adetler, çeşitli kanaat, uzgörü ifadeleri, maksimler) -sermaye cephesinin talepleri kapsamlı bir müdahale içeren bir mevzuatı direktmedikçe- “kendiliğinden” çözümlerle (“keşiflerle”) ilerler. Ortaya çıkan “kendiliğinden” çözümler genelde örgütsüz emekçi-avukat aleyhine sonuçlanır.

Bugün avukatlık hizmetinin üretiminde istihdam edilen emek-gücünün sahiplerinin büyük bir kesimi proleterleşme süreçlerinin yapısal baskısıyla karşı karşıyadırlar. Toplumsal ve teknik işbölümünün neticesi olan metalaşma, vasıfsızlaşma ve proleterleşme eğilimleri, iradi-siyasi faaliyetle dönüştürülemez. Ancak anılan baskıları (metalaşma, proleterleşme ve vasıfsızlaşma) hissedenlerin örgütlenmeleri ve yaşanan dönüşümlerin bilimsel bilgisine sahip olma arzuları, öznesiz bir süreç olan toplumsal düzenleme üzerinde bir takım olumlu etkiler yaratabilir, bir yere kadar!

Kaynakça

- Akbaş, K. (2015) *Avukatlık Mesleğinin Ekonomi Politikği-Avukatların Sınıfsal Konumlarındaki Değişim*, Ankara: Notabene Yayınları.
- Althusser, L. (2014) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (çev. A. Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Anderson, P. (2007) *Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler* (çev. B. Aksoy), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Arslan, İ., ve Ünal, M. (2008) "Avukatlık Ortaklığının Diğer Ortaklık Türleri ile Karşılaştırılması ve Hukuki Niteliği", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 1, 47-69.
- Aydın, N. (2003a) "Avukatlık Mesleğinin Niteliği", *Genç Hukukçular İçin Hukuk Okumaları Birikimler 1* (der. E. M. Balcı), İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 508-518.
- Aydın, N. (2003b) "Avukatlığın Hak ve Sorumlulukları", *Genç Hukukçular İçin Hukuk Okumaları Birikimler 1* (der. E. M. Balcı), İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 477-486.
- Callinicos, A., ve Harman, C. (2006) *Neo-Liberalizm ve Sınıf* (çev. O. Akınhay), İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Çelik, M. L. (2008) "Meslek Kurallarında Avukat-Mahkeme İlişkileri" *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 74, 282-296.
- Güner, O. S. (2003) "Avukatlık Mesleğinin Tarihçesi", *Genç Hukukçular İçin Hukuk Okumaları Birikimler 1* (der. E. M. Balcı), İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 489-508.
- Gürseler, G. (2007) "Ücretli Avukat", *TBB Dergisi*, 227-238.
- Keçecioğlu, B. (2016) "Avukatlık Sözleşmesinden Kaynaklanan Uyuşmazlıklarda Tüketici Hukukunun Uygulanması" *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22, 3.
- Kocaoğlu, D. İ. (2010) "Tarihsel Perspektifi ile Batı Hukukunda Savunma Hakkı ve Müdafî", *Ankara Barosu Dergisi*, 117-133.
- Marx, K. (2007) *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*. (çev. S. Belli) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2014) *Kapital 1* (çev. M. Selik ve N. Satlıgan), İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. (2015) *Kapital 3* (çev. M. Selik ve E. Özalp) İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K., ve Engels, F. (2013) *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılanlar*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Öngen, T. (2014) *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Özdemir, A. M. (2008) "Belirsizliğin Düzenleyici Etkisi: Taşeronluk Müessesesi Üzerine Saptamalar", *Toplum ve Hekim*, 23, 4.
- Özdemir, A. M. (2008) *Sözün Mülkiyeti*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Savran, S. (2014) "Sınıfları Haritalamak", *Marksizm ve Sınıflar* (der. S. Savran, K. Tanyılmaz, ve E. A. Tonak), İstanbul: Yordam Kitap, 25-67.
- Tan, M. (1972) *Meslek Olarak Hukuk ve Siyasette Hukukçu*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- TDK (2018, Mart 01) *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a984068cb3c21.52660021
- Weber, M. (2012) *Ekonomi ve Toplum*(Cilt 1) (çev. L. Boyacı), İstanbul: Yarı Yayınları.
- Yaltı, B. (2018, Nisan 24). Avukatlık ve Fesefe. <http://www.basaryalti.av.tr/makaleoku.aspx?id=37>
- Yurtsever, H. (2016) *Orta Sınıf Efsanesi*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Yücesan-Özdemir, G. (2014) İnatçı Köstebek: *Çağrı Merkezlerinde Gençlik, Sınıf ve Direniş*, İstanbul: Yordam Kitap.

